

Bogdan Suceavă

Nostalgia aristocratică la "Craii de curtea-veche" de Mateiu Caragiale

(acum tradusă în limba engleză)

După cum știm din mărturii contemporane, romanul "Craii de curtea-veche", de Mateiu Caragiale (1885-1936), a apărut la 29 martie 1929, seara, la librăria Cartea Românească. Magazinul a creat o vitrină proeminentă cu mai multe exemplare, iar în lunile următoare, volumul a stârnit un mare interes în rândul publicului românesc sofisticat. La 1 mai 1929, în ziarul *Ultima oră*, poetul Ion Barbu (1895-1961) a publicat cea mai entuziastă recenzie pe care se putea concepe vreodată, laudând romanul în termeni extravaganti: "Nu cunosc nicio meditație mai gravă asupra anvergurii și aventurii Ființei decât această carte, care, într-un gest de discreție și de gust, își ascunde înțelepciunea sub catifele grele ale farmecului oriental".

"Craii" relatează interacțiunile a patru personaje: naratorul, Pantazi, Pașadia și Pirgu. Aflăm despre caracterele lor pe măsură ce citim despre sufletul Bucureștiului, despre valorile dubioase ale lumii lor și despre iluziile lor.

Romanul nu era cu totul nou pentru cunoscătorii de literatură, deoarece revista *Gândirea* a lui Tudor Vianu a publicat povestirea în serial între martie 1926 și octombrie 1928. Singurul roman al lui M.Caragiale era unic prin ton și stil, fără precedent prin strălucirea sa structurală. A fost nevoie de mult timp (mai mult de nouă decenii!) pentru ca această minune de carte să devină disponibilă în limba engleză, dar, în sfârșit, **Sean Cotter** a realizat o traducere magistrală, pentru Northwestern University Press. "Craii" a fost un produs al orașului București și al societății sale literare. Toată lumea avea impresia că îl cunoaște pe autor, dar de fapt știa foarte puțin despre el. Născut în afara căsătoriei de un funcționar al orașului care avea 21 de ani la data nașterii sale, Mateiu purta un nume de familie cunoscut în lumea literară locală: ilustrul său tată era dramaturgul Ion Luca Caragiale (1852-1912), autorul *Scrisorii pierdute* (1884), capodopera absolută a teatrului românesc, o satiră mordantă à la Molière a sistemului politic corupt și o critică intelectuală temeinică a culturii românești în general.

Totuși, nu trebuie să ne imaginăm că Mateiu a călcat doar pe urmele tatălui său. Dimpotrivă, el a făcut tot posibilul să se distanțeze de celebrul său tată. Sentimentele lui Mateiu față de Ion Luca au fost marcate de dispreț și neîncredere, în principal din cauza unei situații familiale destul de nefericite. În 1904, au primit o mare moștenire. Îmbogățit brusc, Ion Luca și-a mutat familia la Berlin, iar cheltuielile legate de noul său stil de viață au erodat ceea ce Mateiu spera să fie partea lui de avere. Când Ion Luca a murit în 1912, Mateiu a descoperit, spre marea sa neplăcere, că a rămas aproape fără nimic.

Mateiu însuși avea gusturi elaborate, era un adevărat dandy, fascinat de arta heraldică, de poveștile misterioase și de mirajele unui trecut istoric îndepărtat. Visa că ar putea fi

înrudit cu marile familii nobile din trecutul imperial, o idee negată și ironizată cu fiecare ocazie de tatăl său spiritual, a cărui ironie nu făcea decât să sporească frustrarea fiului. Conversațiile lor despre rădăcinile istorice ale familiei Caragiale trebuie să fi fost un adevărat spectacol: pe de o parte, dramaturgul realizat și inteligent de pe stradă, iar pe de altă parte, fiul său rebel, snob și nepractic, care nu dorea decât să fie diferit de ceilalți, în orice fel și cu orice preț.

Naratorul din carte afirmă: "Singur în București de mic, trăind de unul singur, m-am ținut la distanță de turme. Din cercul restrâns al cunoscuților mei, acei puțini aleși, nu ar fi făcut parte niciodată Gorică Pirgu, dacă nu ar fi fost colegul de nedespărțit al lui Pașadia, pentru care aveam un devotament nemărginit." Există mult din Mateiu în viziunea acestui personaj, în felul în care se descrie pe sine ca fiind diferit și îi descrie pe ceilalți ca pe o "turmă". El tânjea după imperiul pierdut al Bizanțului - nu după regimul istoric real, ci mai degrabă după aura sa legendară, cu implicațiile sale culturale și religioase complexe. Aceste trăsături de personalitate s-au combinat cu lecturile sale sofisticate pentru a-i naște stilul literar.

Cu toate acestea, naratorul nu este singura dublură a autorului romanului. Foarte interesat de dobândirea de recunoaștere și decorații, Mateiu Caragiale nu a trăit ca un scriitor profesionist, ci mai degrabă ca un poet în căutarea unor emoții prețioase, genul care abia dacă stă la birou, dar cumva opera se scrie, poate un rând pe zi, iar rezultatul este un text pe care nimeni altcineva nu l-ar fi putut produce. Scrie foarte puțin, dar rezultatul eforturilor sale sunt minunății - toate neterminate, cu singura excepție *Craii de curtea veche*. În spatele giulgiului secret al vieții sale personale, recunoaștem în povestea lui Pașadia reflecții ale propriei drame și aspirații neîmplinite ale autorului. Pașadia este marele maestru al disoluției și al dispariției, iar

acest roman este cumva saga sa, întrucât totul se învâрте în jurul său. Descoperim că acest personaj fascinant scrie destul de mult, dar în secret, iar toată opera sa nu este menită să fie citită, ci este destinată flăcărilor. Din descrierile naratorului putem presupune că această operă trebuie să fie genială și puternică, dar asta este o presupunere. Caragiale iubește misterele.

Pentru a ilustra acest punct, să urmărim cum Pașadia și Pirgu intră în scenă, superb transmisă de vocea unică și de stilul bogat al lui Caragiale:

Era unul dintre acele cupluri apropiate, de obicei născute din perversiune, care sunt atât de împletite încât nu ți-l poți imagina pe niciunul singur. Era evident că viciul era cel care lega acest duumvirat - ce altceva ar putea uni doi bărbați atât de diferiți? Cel mai în vârstă, cu părul înnegrit, era deznădăjduit de bine îmbrăcat; trupul său țeapăn, dar încă zvelt, purta un cap așa cum epoca noastră nu s-ar fi chinuit niciodată să creeze, iar chipul său sever părea să se fi întors dintr-o altă epocă, cu trăsăturile sale arogante pătate de repulsie și ură. Celălalt era mult mai tânăr, flasc și flasc; se legăna pe picioare care se încovoiau în jurul unei burți proeminente; botul său rânjit oglindea cea mai murdară indignare. Primul, foarte rece, își întorcea privirea melancolică peste capetele mulțimii, în timp ce ochii plini de viață ai celui de-al doilea jucau neliniștiți, strălucind de rea voință josnică. Impresia generală pe care o dădea cel de-al doilea era spre dezământul său, însă, când era pus alături de bărbatul înalt, mutra lui nerușinată și josnică devenea și mai respingătoare.

Misterul acestei imagini puternice ne rămâne în minte: Ce fel de alianță este aceasta? Ce fel de legătură? Și apoi, pe măsură ce ne cufundăm în povestea lor, bănuim că, cumva, descifrând misterele acestor personaje

neobișnuite, descoperim de fapt secretele orașului București - acest refugiu pentru scursurile Orientului, politica, cultura, tradițiile sale. Această poveste este la fel de esențială pentru cultura română ca și *O scrisoare pierdută*. Peisajul arde de nostalgie bizantină, atins de un parfum de tristețe, ca și cum autorul Ecclesiastului ar fi citit *Justine* a lui Sade. Poate că, în acest sens, este o carte de înțelepciune, cine știe? Poate că, în acest sens, Ion Barbu a avut dreptate.

Sarcina de a traduce proza de atmosferă a lui Caragiale trebuie să fi fost un chin semantic, pentru că fiecare pagină este plină de expresii unice și de cuvinte unice în lexicul autorului. Să luăm, de exemplu, această poveste de fond:

Viața lui, conform poveștii pe care o spunea rar, a fost o luptă teribilă la începuturi. Descendent din oameni de prestigiu și de rang, a fost abandonat la naștere, crescut de mâini străine și apoi exmatriculat într-o altă țară pentru a-și primi educația. La întoarcere, s-a văzut deposedat de familia sa, jefuit, hărțuit, persecutat și de toți trădat. Ce nu s-a întors împotriva lui? Cu câtă nedreptate stridentă s-au adunat forțele, cu câtă industrie neobosită pentru a-i fura tinerețea, cu câtă strădanie pentru a-l îngropa în tăcere!

Acel "exmatriculat" dă o măsură exactă a stilului lui Caragiale. Ca orice poet excelent, el urmărește arta și știința cuvântului rar. Vrea ca acel cuvânt să strălucească în fraza sa, așa că montează bijuteria strălucitoare într-o coroană de sintaxă, al cărei cel mai bun analog este poate proza lapidară a lui Oscar Wilde. Chiar și după nouă decenii, stilul unicului roman al lui M. Caragiale ne uimește, folosirea de imagini concise și eficiente împrumutate din argoul cel mai viu și mai colorat, sintaxa sa neobișnuită plină de sensuri duble și aluzii subtile, personajele sale care spun adevărul și mint în

același timp. Nu există nimic asemănător în literele românești și nu sunt sigur că există cu adevărat ceva asemănător în altă parte. Dacă ar fi să o compar cu altceva din literatura universală, poate că cea mai apropiată referință la care mă pot gândi ar fi romanul clasic "Leopardul" al lui Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Di Lampedusa era un prinț adevărat, în timp ce Mateiu Caragiale era doar șambelanul unui imperiu al iluziilor. Indiferent ce pretindea că este în viața reală, personajele sale sunt gata să demonstreze ce sunt în ficțiunea sa, susținându-și afirmațiile cu documente din secole îndepărtate. Și sunt gata să jure despre importanța averii lor personale și să o apere cu orice preț și în orice moment. Fiecare coșmar din viața personală a lui Caragiale a ajuns în text, iar el s-a răzbunat pe toți dușmanii și adversitățile sale scriind frumos despre ele. Există mult din autor în naratorul său, mult din el în Pașadia și mult din el în Pantazi, ca trei imagini disjuncte reflectate în oglinzi magice diferite.

De fapt, despre ce este vorba în "Craii"? Este cu adevărat o "carte de înțelepciune", așa cum sugerează Barbu? Dacă este înțelept să eviți politica, să stai deoparte de sunetul și furia unei lumi înnebunitoare, atunci da, cartea ar putea fi înțeleaptă. Totuși, dacă această retragere te duce într-un bordel, chiar și într-unul ai cărui proprietari pretind că au strămoși nobili, să concluzionăm că aceasta este înțelepciune? Aceasta este tensiunea intrigantă, contradicția interioară pe care acest roman nu o poate rezolva. Viziunea lui Caragiale evocă un peisaj uman decadent cu o eleganță neașteptată. Pentru fiecare viciu, consumat într-un mod rafinat, există un discurs elevat care evită să-l numească pe nume. La un deceniu după moartea lui Caragiale, Ion Barbu a publicat un poem intitulat "Protocol al unui club Mateiu Caragiale", o organizație imaginară inspirată de atracția eternă pe care Craii de Curtea Veche o exercită asupra multora dintre noi. Această comunitate secretă de cititori

înțelege Bucureștiul lui Caragiale, cu amestecul său de farmec și inacțiune nemiloasă, cu inexplicabilele sale răsturnări de realitate. Din fericire, prin traducerea expertă a lui Cotter, acest important monument al modernismului literar este acum accesibil publicului de limbă engleză. Și asta este o binecuvântare: să fii martorul acestor patru personaje rătăcind - și întrebându-se - prin nopțile Bucureștiului secret este o experiență literară unică, fascinantă și captivantă, informativă și scandaloaasă, iritantă și palpitantă.

Protocol al unui club Mateiu Caragiale

din Revista literară, 13 apr. 1947 de Ion Barbu

Președintelui de onoare Al. Rosetti

“Vis al galeșei Floride și-al ostroavelor Antile”,
Orchidee! nu ești însăși arta marelui Matei:
Cu a salbelor cădere în corole și mantile
Sau cu Anzii albi, în funduri, ca o moarte de
Protei?

- Neajunsă, precum lancea unor iaduri vegetale,
Sub sărutul muștei Mima somptuos ca un
manșon,
Locuiește, cetluită, somnurile-i seminale
În o rouă de poleiuri: Rașelica Nachmansohn.

- O! vegheat din Jilțul Naibei al Pământurilor
Nalte,
De atlas tulip în creștet încheiat cu cap de mort,
“Mult” poesc, cioplirea unei rare și pierdute
dalte,
Pașadia își despoaie înnoptat semețu-i port.

- O! scuiapat de înverzita tuse-a spumelor
putride,
Cocoțat pe naufragii, nefiresc ca-ntr-un ocean,
Împuind cămara nopții cu oracole stupide,
Gore freamătă-n jiletca de râios batracian.

- Cântec, lebădă străpunsă, sol a harfelor eline,
Strămutat pe mândre prapuri de năierii tăi
vikingi
Până-adânc în moleșala quintelor manueline,
Alter ego, o! Pantazi, ce Atlanticele-nvingi,

Liniștit rapsod al stelei ninsă-n umbra
străvezie,
Răsunând ca din legendă, ca din pânzele dintâi,
Liric pur! Închipuirea te petrece în vecie,
Drept la racla ta de ape cu atolii căpătâi.

*

“Vis al galeșei Floride și-al ostroavelor Antile”,
Cupă limpede! ești numai arta marelui Matei.
Inima rămâne-această moartă, între reci feștile
Fumegând pe Curtea-Veche, la pangar, într-un
bordei

Nu străina frumusețe, bunul plac și veresia,
Însă schimnica-mpăcată și făcliile ce ard!
Trupul scade sub velințe, sufletul e în Rusia,
La un orb mormânt de raze, prins în Cavalerul
Guard.

- Ce închide orchideea, ce ne sunt acele Indii
Mărire creole unde bântuia piratul Kidd?
Consimțind o plecăciune insulelor biacintii,
Cartea Crailor la fila cea mai turbure-o deschid:

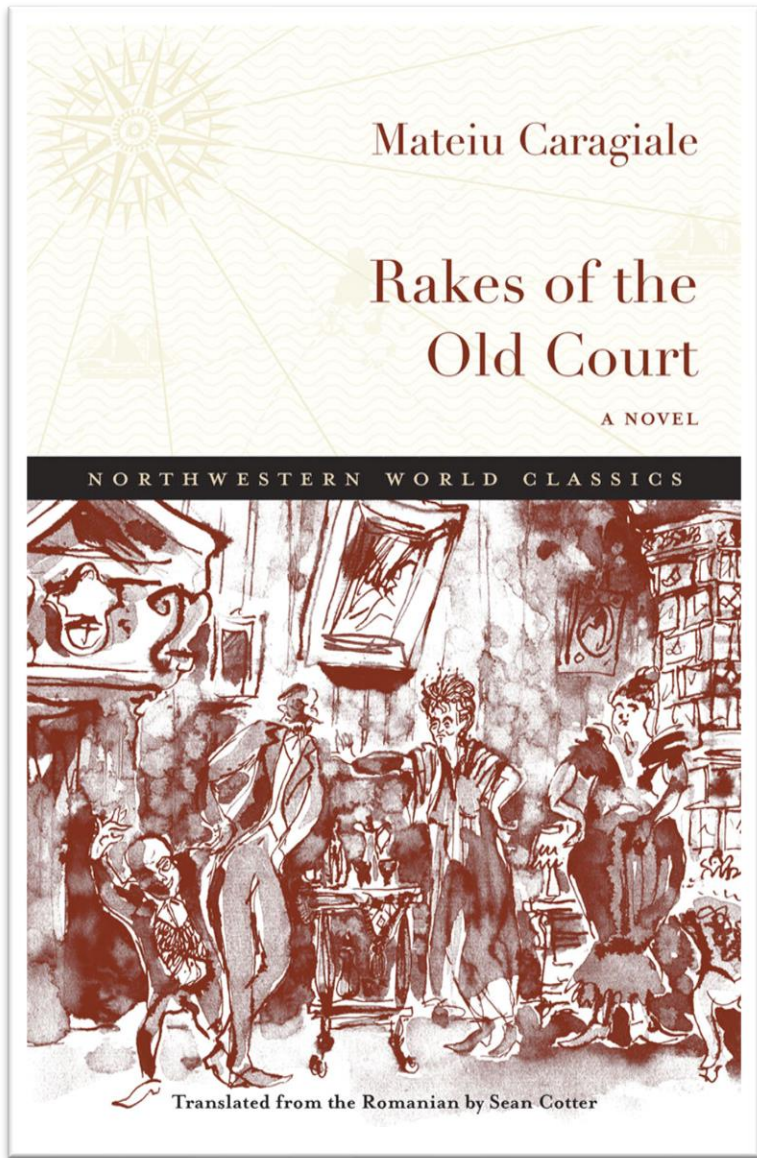
Acolò, ca de cutremur saltă slova mateină
Sub lucrarea Corcodușei, aspra floare de
maidan.
În vis mut gabrovenimea cumpănește în ruină,
Zveltă, surla Judecății lasă-o umbră pe cadran.

*

- Dreaptă pravilă, dar zumzet de vestiri
răsăritene,
Ființa noastră se clădește cu scriptura ta,
Matei!
Prim și ultim Caragiali, ca o holdă de antene
Te alegem viu din vântul despletitelor idei.

Iata, arsă-n aur roșu și-n a smalțului rigoare,
Slava netedă și rară, stricta glorie, o ții.
Neamurile iau aminte. Și pe Crai va să coboare
Greu, cordonul Sfintei Ana al măreței-
Împărății.

*Traducere si cercetare: AG - SAGA
Bogdan Suceavă este un scriitor român care
lucrează ca profesor de matematică la
California State University, Fullerton.*

Saga Publishing
2021

